

LIETUVOS KULTŪROS TYRIMŲ INSTITUTAS
LIETUVOS FILOSOFIJOS ISTORIJOS SKYRIUS

LIETUVOS FILOSOFIJOS
TRAJEKTORIJS 2025

Tomas Akvinietis ir Lietuva

Konferencijos programa ir pranešimų tezės

Vilnius

2025 m. lapkričio 20–21 d.

Redakcinė kolegija

dr. Gintaras Kabelka

dr. Alvydas Noreika (atsakingasis redaktorius)

dr. Rūta Marija Vabalaitė

dr. Dalius Viliūnas

ISSN 3030-167X

© Lietuvos kultūros tyrimų institutas, autoriai, 2025

TURINYS

Pratarmė / 5

KONFERENCIJOS PROGRAMA / 8

PRANEŠIMŲ TEZĖS

VYGANDAS ALEKSANDRAVIČIUS

Tikėjimo ir proto santykis Šv. Tomo Akviniečio
bei didžiųjų Moderno tėvų mąstyme / 8

LUCA GILI

Realu, bet redukuojama: Martyno Smigleckio santykių doktrina
tomizmo šviesoje / 9

MATAS GRUBLIAUSKAS

Politinės filosofijos motyvai Sarbievijaus poezijoje / 10

DALIUS JONKUS

Gyvasties fenomenas: Hanso Jonaso ir Vosyliaus Sezemano
organizmo ontologija / 11

GINTARAS KABELKA

Marksistinė filosofinė antropologija Lietuvoje sovietmečiu / 12

TOMAS KAVALIAUSKAS

Katalikų ir protestantų takoskyra dėl Tomo Akviniečio transsubstanciacijos / 13

VAIVA KUBECKIENĖ

Šv. Tomo Akviniečio percepcija LDK baroko kultūroje / 14

RAMŪNAS LABANAUSKAS

Vėlyvojo sovietmečio Lietuvos filosofija holizmo kontekste / 15

VYTAUTAS LEŠKEVIČIUS

Autoriteto filosofijos, logikos ir matematikos taikymas organizacijų teorijoje.
V. A. Graičiūnas ir J. M. Bochenskis / 16

ALVYDAS NOREIKA

Thomas Kasulis: Tomas Akvinietis ir dzenbudizmas / 13

ARNAUD PARENT

Profesoriaus Jeano Emmanuelio Gilibert'o filosofinės
ir religinės koncepcijos / 19

NERIJUS PIPIRAS

Neotomistinės tiesos paieškos arkivyskupo Mečislovo Reinio straipsniuose / 20

MARGARITA POŠKUTĖ

Tikėjimo ir žinojimo dermės paieškos XIX - XX amžių sandūros Lietuvos
katalikiškoje filosofijoje / 21

LINA ŠULCIENĖ

Tomas Akvinietis apie nerimo įveiką / 22

RŪTA MARIJA VABALAITĖ

Nietzsche'ės idėjos Antano Maceinos publikacijose / 23

VYTIS VALATKA

M. Smigleckio ir J. Ortizo nuosaikusias realizmas –
tarp tomizmo ir okamizmo / 24

PILLĖ VELJATAGA

Meno kūrinio vertingumo sampratos XX a. pirmos pusės
Lietuvos neotomistinėje estetikoje / 25

DALIUS VILIŪNAS

Cicerono retorikos teorija kaip valstybės gelbėjimo projektas
Lietuvoje XVIII a. / 26

MILDA VITKUTĖ

Tomas Akvinietis tarp teologijos ir filosofijos:
drąši prieiga prie Apreikštosios tiesos tyrinėjimo / 28

PRATARMĖ

Šiomet sukanka 800 metų nuo tada, kai gimė vienas iškiliausių Viduramžių filosofų ir teologų, šventasis ir Bažnyčios mokytojas Tomas Akvinietis (1225–1274). Jo idėjos užima ypatingą vietą ir Lietuvos filosofijos istorijoje. Tomui Akviniečiui Lietuva turi būti dėkinga už profesionaliosios filosofijos atsiradimą XVI a. pradžioje, jos suklestėjimą XVI a. antrojoje pusėje – XVIII a. viduryje Antrosios scholastikos metu ir nacionaline kalba kuriamos profesionaliosios filosofijos susiformavimą XIX a. pabaigoje – XX a. pirmojoje pusėje. Ne vienai Lietuvos filosofų kartai monumentalieji *Sąvada*i ir kiti Tomo Akviniečio darbai buvo pagrindiniai vartai į filosofijos pasaulį, o pasaulinei filosofijai – į mūsų mąstytojų protus ir širdis. Tad minėdami Pasaulinę filosofijos dieną atiduokime deramą pagarbą iškiliajam Viduramžių filosofui ir teologui.

Su Pasauline filosofijos diena!

Konferencijos organizatoriai

K O N F E R E N C I J O S P R O G R A M A

LAPKRIČIO 20 d. (ketvirtadienis)

10:00–10:05 Konferencijos atidarymo žodis

I SESIJA. **TIKĖJIMO IR PROTO SANTYKIO PROBLEMA TOMIZME IR NEOTOMIZME**

Moderuoja Alvydas Noreika

10:05–10:35 Milda Vitkutė. Tomas Akvinietis tarp teologijos ir filosofijos:
drąši prieiga prie Apreikštosios tiesos tyrinėjimo

10:35–11:05 Vygandas Aleksandravičius. Tikėjimo ir proto santykis
Šv. Tomo Akviniečio bei didžiųjų Moderno tėvų mąstyme

11:05–11:35 Margarita Poškutė. Tikėjimo ir žinojimo dermės paieškos
XIX–XX amžių sandūros Lietuvos katalikiškoje filosofijoje

11:35–11:50 Kavos pertrauka

II SESIJA. **TOMISTINĖ ONTOLOGIJA IR EPISTEMOLOGIJA**

Moderuoja Rūta Marija Vabalaitė

11:50–12:20 Tomas Kavaliauskas. Katalikų ir protestantų takoskyra
dėl Tomo Akviniečio transsubstanciacijos koncepcijos

12:20–12:50 Vytis Valatka. M. Smigleckio ir J. Ortizo nuosaikūs realizmas –
tarp tomizmo ir okamizmo

12:50–13:20 Luca Gili. Realu, bet redukuojama: Martyno Smigleckio
santykių doktrina tomizmo šviesoje

13:20–13:50 Alvydas Noreika. Thomas Kasulis:
Tomas Akvinietis ir dzenbudizmas

13:50–14:50 Pietų pertrauka

III SESIJA. **TOMISTINĖ IR NEOTOMISTINĖ FILOSOFINĖ ANTROPOLOGIJA**

Moderuoja Vygandas Aleksandravičius

14:50–15:20 Lina Šulcienė. Tomas Akvinietis apie nerimo įveiką

15:20–15:50 Nerijus Pipiras. Neotomistinės tiesos paieškos
arkivyskupo Mečislovo Reinio straipsniuose

15:50–16:20 Vytautas Leškevičius. Autoriteto filosofijos, logikos ir matematikos
taikymas organizacijų teorijoje. V. A. Graičiūnas ir J. M. Bochenskis

16:20–16:50 Rūta Marija Vabalaitė. Nietzsche'ės idėjos Antano Maceinos
publikacijose

16:50–17:20 Baigiamosios pirmosios dienos diskusijos

LAPKRIČIO 21 d. (penktadienis)

IV SESIJA. TOMISTINĖ IR NEOTOMISTINĖ ESTETIKA IR POLITIKA

Moderuoja Gintaras Kabelka

- 10:00–10:30 Vaiva Kubeckienė. Šv. Tomo Akviniečio percepcija
LDK baroko kultūroje
- 10:30–11:00 Matas Grubliauskas. Politinės filosofijos motyvai
Sąjūdžio poezijoje
- 11:00–11:30 Dalius Viliūnas. Cicerono retorikos teorija kaip valstybės
gelbėjimo projektas Lietuvoje XVIII a.
- 11:30–12:00 Pillė Veljataga. Meno kūrinio vertingumo sampratos
XX a. pirmos pusės Lietuvos neotomistinėje estetikoje
- 12:00–12:15 Kavos pertrauka

V SESIJA. VITALIZMO IR MATERIALIZMO RAIDOS PERIPETIJOS

ŽMOGAUS IR GAMTOS FILOSOFIJOJE

Moderuoja Dalius Viliūnas

- 12:15–12:45 Arnaud Parent. Profesorius Jeano Emmanuelio Gilibert'o
filosofinės ir religinės koncepcijos
- 12:45–13:15 Ramūnas Labanauskas. Vėlyvojo sovietmečio Lietuvos filosofija
holizmo kontekste
- 13:15–13:45 Gintaras Kabelka. Marksistinė filosofinė antropologija Lietuvoje
sovietmečiu
- 13:45–14:15 Dalius Jonkus. Gyvasties fenomenas: Hanso Jonaso ir
Vosyliaus Sezemano organizmo ontologijoje
- 14:15–14:45 Konferencijos uždarymas

Vygandas Aleksandravičius

Lietuvos kultūros tyrimų institutas

TIKĖJIMO IR PROTO SANTYKIS ŠV. TOMO AKVINIEČIO BEI DIDŽIŲJŲ MODERNO TĖVŲ MĄSTYME

Jorge'as Luisas Borgesas yra pasakęs, kad visi žmonijos istorijos disputai tėra Platono ir Aristotelio ginčo paraštės. Šventojo Tomo Akviniečio kūrybos vertinimas būtų geriausia šios Borgeso ištarmės iliustracija. Kiek Tomas buvo aristotelininkas, o kiek platonikas, dar ir šiandien, minint aštuonišimtąsias jo gimimo metines, yra pagrindinis šio mąstytojo kūrybos vertinimo klausimas.

Ir šis klausimas yra itin aktualus. Kaip, pasirodo, aktualus yra Platonas, kai šiaudien vėl susiduriame su tariama „jėgos teise“ paremtu prievartos siautėjimu, kaip aktualus yra ir Aristotelis, kurio aukso vidurio moralės samprata paremtas gyvenimas dabartinio moralinio mąstymo griuvėsiuose atrodo kaip išganinga, bet fantazija.

Grįžkime prie Tomo. Jo sukurta doktrina tebėra vienos svarbiausių institucijų pasaulyje – Romos katalikų bažnyčios – mokymo pagrindas. Šv. Tomo Akviniečio mokymo interpretacija tokiu būdu yra svarbi ir Lietuvoje, kurioje dauguma žmonių daugiau ar mažiau paiso šios bažnyčios prisakymų. Aspektas, kuriuo Tomo Akviniečio mokymas čia pasirodo kontraversiškas, yra tikėjimo ir prigimtinio proto santykio supratimas. Pačioje praeito amžiaus pabaigoje iškilusi savita teologinio mąstymo srovė – radikalioji ortodoksija – pasišovė naujai interpretuoti, jų požiūriu, nepagrįstai ir neteisingai įsivyravusią Šv. Tomo Akviniečio mokymo sampratą. Pasak jų, dualistinė „dviejų stulpų“ teorija, teigianti autonomiškai pažįstantį prigimtinių protą ir atskirą nuo jo, bet jį papildantį tikėjimą, yra neteisinga, anachronistiškai iškreipianti iš tikrųjų tikėjimo ir mąstymo vienovėje besiskleidusį mąstytojo mokymą.

Kiek pagrįstas toks tikėjimo ir proto santykio Tomo Akviniečio kūryboje permąstymas? Kiek tai užsikloja su skirtingose konfesijose – visų pirma, katalikybėje ir protestantizme – vyraujančiomis Tomo mokymo interpretacijomis? Kitas svarbus su šiuo svarstymu išskylantis klausimas yra Moderno epochos tėvų – Isaaco Newtono, Jeano-Jacques'o Rousseau ir Immanuelio Kanto – pozicijų šiuo tikėjimo ir pažinimo santykio klausimu įvertinimas. Atrodytų, kad panašus šių svarbių dalykų supratimas buvo tas giluminis ryšys, kuris suartino didžiųjų Moderno tėvų mąstymą.

REALU, BET REDUKUOJAMA: MARTYNO SMIGLECKIO SANTYKIŲ DOKTRINA TOMIZMO ŠVIESOJE

Martynas Smigleckis (lot. Martinus Smiglecius, lenk. Marcin Śmiglecki) teigia, kad realūs santykiai egzistuoja tiek, kiek jie yra pagrįsti kažkuo realiu, tačiau ontologiškai jie nėra tikrai atskiri nuo savo pagrindo – tik formaliai. Jis aiškiai skiria *relatio realis* (santykius, pagrįstus realiais dalykais) nuo *relatio rationis* (proto sukurtų santykių) ir atmeta bet kokio tarpinio tipo galimybę: santykis yra arba realus, arba proto. Taigi santykis yra realus tik todėl, kad remiasi tikru pagrindu, bet savo buvimu (*esse*) yra redukuojamas į tą pagrindą.

Smigleckis taip pat pabrėžia, kad žodis *relatio* taikomas tik analogine prasme realiams ir proto santykiams, o ne vienareikšmiškai. Jei vienas koreliatas neegzistuoja (pavyzdžiui, kai egzistuoja tik potenciali forma), santykis yra proto kūrinys, nors jis remiasi realia potencialia. Tokiu būdu santykis nesukuria naujos esaties, bet tik nusako esamo pagrindo santykinę nusiteikimą kito atžvilgiu.

Palyginti su Tomu Akviniečiu, kuris santykį laikė savarankiška atsitiktine kategorija, turinčia savo *esse* ir *ratio* ir todėl tikrai atskira nuo pagrindo, Smigleckis nutolsta dviem aspektais:

1. neigia tikrą (palieka tik formalų) santykio ir pagrindo atskyrimą;
2. redukuoja santykį į jo pagrindą.

Taip Smigleckis išlaiko santykių realumą, tačiau interpretuoja juos redukcioniškai.

POLITINĖS FILOSOFIJOS MOTYVAI SARBIEVIJAUS POEZIJOJE

Motiejaus Kazimiero Sarbievijaus (lot. Matthias Casimirus Sarbievius, lenk. Maciej Kazimierz Sarbiewski) politinė poezija laikytini tie kūriniai, kuriuose dominuoja politinės minties raiška, politinės filosofijos elementai, politinės valdžios simbolika, o tarp juose numanomų intertekstinių klodų ryškiausiai identifikuojami politinės filosofijos šaltiniai. Sarmatų Horacijaus politinę poeziją galima bandyti skirstyti į daktinę („aktyvistinę“) ir mediatyvinę („memoristinę“). Į pirmąją grupę patenka odės, susijusios su konkrečiu politiniu įvykiu, išaugusios iš identifikuojamos politinės filosofijos šaknų, besikreipiančios į konkretų politinį veikėją, parašytos kalba, kurią supranta ir vertina tikslinė odės auditorija, ir paskelbtos viešojoje erdvėje. Antrosios grupės odėms būdingi išartikuluoti lyrinio subjekto (poeto) jausmai ir nusivylimas politika, tačiau jose nėra operuojama politinėmis sąvokomis, neišsakoma jokių konkrečių argumentų, nesukomponuojama jokių akis atveriančių palyginimų ir nekonfrontuojama su auditorija. Nors Sarbievijaus poetinėje kūryboje apstu nuorodų į politines realijas, politinio žodyno, viešojo diskurso atgarsių, politinės filosofijos idėjų, vis dėlto Sarbievijus tiek kaip jėzuitas, tiek kaip poetas nebuvo politikos veikėjas. Lyrinio subjekto ir fikcinių veikėjų pasaldinta barokine poetika išsakytos pažiūros nėra nei revoliucingos, nei „partinės“. Odžių lyrinis pasaulis yra veikiau poetiškai perteikta imitacija to, kas ir taip vyksta ar kalbama realiaame pasaulyje, nei kad imaginacija to, koks turėtų ar neturėtų būti realus pasaulis.

GYVASTIES FENOMENAS: HANSO JONASO IR VOSYLIAUS SEZEMANO ORGANIZMO ONTOLOGIJA

Hansas Jonasas yra plačiai žinomas kaip filosofas keliantis etinės atsakomybės klausimą. Tačiau nemažiau svarbus yra jo indėlis į biologijos filosofiją. Jis siūlė apmąstyti gyvojo organizmo ontologiją remiantis fenomenologine prieiga ir kritikavo natūralistines tendencijas biologijoje. Vienas svarbiausių Jonaso darbų vadinasi *Organizmas ir laisvė*. Filosofas siekia atskleisti organizmo sąveiką su aplinkiniu pasauliu, kuris pasireiškia pirmiausiai kaip metabolizmo procesas, kai organizmas įsisavina negyvą materiją transformuodamas į gyvybę. Tačiau svarbiausia jo tyrinėjimų išvada, kad gyvybė yra tikslinga. Gyvybės formos tobulėja ne todėl, kad vyksta evoliucija, bet atvirkščiai, evoliucija vyksta, nes gyvybės formos siekia tapti tobulesnėmis, jos rūpinasi savo tikslų įgyvendinimu. Tad organizmų tikslinga veikla implikuoja laisvės siekį. Vosylius Sezemanas savo gamtos filosofijos rankraščiuose taip pat apmąsto gamtoje egzistuojančią teleologiją ir siekia parodyti kaip organizmų tikslinga veikla implikuoja laisvę. Pranešime aptarsiu šių dviejų autorių organizmo koncepcijas ir atskleisiu jų panašumus nagrinėdamas monistinę dvasios ir materijos sąjungą bei gyvo kūno sampratą.

MARKSISTINĖ FILOSOFINĖ ANTROPOLOGIJA LIETUVOJE SOVIETMEČIU

Pranešime glaustai pristatoma sovietinio marksizmo filosofinės antropologijos problematikos apimtis, struktūra, konceptualinės prielaidos, santykiai su kitomis marksizmo disciplinomis bei oficialiąja ideologija, eksplikuojamos šios problematikos pagrindinės raidos tendencijos. Žmogaus problema istoriniame materializme standartiškai apibūdinama kaip visuomeninės jo veiklos, tos veiklos dėsningumų, objektyviųjų jo gyvenimo sąlygų pažinimo ir pertvarkymo problema. Apžvelgiama XX a. septintajame dešimtmetyje sovietiniame marksizme prasidėjusi žmogaus sampratos transformacija, kurią galima apibūdinti kaip vadavimąsi iš istorinio materializmo dogmatikos (žmogų traktuojančios „konkrečiai istoriškai“ – t. y. kaip konkrečios visuomeninės ekonominės formacijos socialinių santykių atspindį) vis labiau pabrėžiant žmogaus individualumą, autonomiškumą, vidinį dvasinį pasaulį (vadinamąjį subjektyvųjį veiksnį). Šiame kontekste supažindinama su Lietuvos marksistų (Jono Repšio, Jokūbo Minkevičiaus, Jūratės Morkūnienės ir kt.) formuluotomis žmogaus sampratomis, aptariamas konkretus skirtingų konceptualinių nuostatų prieštarų atvejis. Konstatuojama, kad marksistinė filosofinė antropologijos problematika, vaduodamasi iš socialinio istorinio determinizmo principų, vis labiau artėjo link dogmatinių marksistų bei oficialiosios ideologijos kritikuoto ir istoriniam materializmui iš esmės prieštaraujančio „abstrakčiojo humanizmo“ – neistoriškos, apriorinės subjektyvistinės žmogaus sampratos, „individualizmo psichologijos ir ideologijos“. Vėlyvuojų sovietmečiu Minkevičiaus plėtoti žmogaus problemos svarstymai traktuojami kaip bandymas kūrybiškai papildyti marksistinius socialumo ir istoriškumo principus žmogaus savikūros samprata.

KATALIKŲ IR PROTESTANTŲ TAKOSKYRA DĖL TOMO AKVINIEČIO TRANSSUBSTANCIACIJOS KONCEPCIJOS

Tomo Kavaliausko romane „Du šimtai brolių, altoriaus laukiančių“ (Alma littera, 2015) aprašomas vidinis Kauno kunigų seminarijos gyvenimas. Skirtingai negu Vinco Mykolaičio-Putino romane „Altorių šešėly“, daug dėmesio skiriama teologiniams ginčams. Pristatoma realiai buvusi Šv. Rašto egzegzės paskaita, kurioje analizuojamas Šv. Pauliaus laiškas korintiečiams dėl paskutinės vakarienės, atitinkamai interpretuojama Eucharistija. Katalikų tradicijoje mokoma, kad Šv. Mišių metu, kunigui atkartojus Kristaus žodžius „tai mano kūnas [...] tai mano kraujas“, duona virsta Kristaus kūnu, o vynas – Kristaus krauju. Pagal Akvinietį, tai tikras ontologinis tapsmas. Jis tai aiškino transsubstanciacijos terminu, kad duonos ir vyno akcidencijos nepasikeičia (skonis ir išvaizda lieka ta pati), bet pasikeičia pati substancija – vietoje duonos dabar yra Kristaus kūno substancija, o vietoje vyno – Kristaus kraujo substancija. Tai ne kas kita, kaip Aristotelio substancijos ir jos akcidencijų apvertimas aukštyn kojom. Aristoteliui substancija nesikeičia, keičiasi akcidencijos. Minėta paskaita kunigų seminarijoje, kuri įvyko 1989 – 1990 mokslo metais, tapo kontroversiška ir net religiška skandalinga, nes nebuvo laikytasi katalikiškos mokymo tradicijos pagal transsubstanciacijos koncepciją. Vietoj to, buvo pateikta protestantiškoji versija, kad duonos ir vyno substancija lieka ta pati, bet Kristus ateina, kuomet tikintieji vakarieniauja jo atminimui. Tai pagrindžiama Šv. Pauliaus Naujojo Testamento tekstu:

„...darykite tai mano atminimui. Kiek kartų valgote šią duoną ir geriate šią taurę, skelbiate Viešpaties mirtį, kol Jis ateis.“ (1 Kor 11, 25–26)

ŠV. TOMO AKVINIEČIO PERCEPCIJA LDK BAROKO KULTŪROJE

XIII a. gyvenęs Šv. Tomas Akvinietis - tai daugelį „veidų“, aspektų turinti asmenybė. Jo biografija liudija apie teologą, filosofą, dominikonų ordino narį ir stebuklų malones patyrusį šventąjį. Šv. Tomo Akviniečio figūros svarba ir darbų aktualumo sugrįžimas itin pastebimas Baroko epochoje. Jo darbais buvo remtasi sudarant Tridento susirinkimo programą, katalikiškuose universitetuose *Summa Theologiae* tapo ašiniu veikalu filosofijos ir teologijos paskaitose, pagausėjo šventojo vaizdavimas katalikų bažnyčiose.

Šiame pranešime klausiamo, kokia Šv. Tomo Akviniečio asmenybės, darbų, įvaizdžio percepcija buvo Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės Baroko kultūroje. Esamuose tyrimuose galima pastebėti tendenciją, kad šventojo filosofijos darbų turinys, įtaka filosofijos istorijos raidai ir ikonografinis įvaizdis neretai nagrinėjami atskirai, tarsi šie turiniai neturėtų bendrųjų vardiklių. Šiame pranešime siekiu pažvelgti į Šv. Tomo Akviniečio darbų ir įvaizdžio percepciją LDK Baroko kultūroje plačiąja prasme, apžvelgti jo artikuliacijos „žemėlapi“ ir kartu įvardinti jo pobūdį.

Pranešimo metu bus aiškinamasi ar tikrai Šv. Akviniečio asmenybės dalys LDK barokiškame areale tarsi išsegmentuotos ir skirtingose socialinėse grupėse akcentuojami skirtingi aspektai? O gal galima aptikti persiklojimo, intertekstinį dialogą liudijančių vietų?

Taip pat siekiama atkreipti dėmesį į Šv. Tomo Akviniečio figūros, darbų, atvaizdo naudosenos atvejus, kurie negali būti priskirti prie paradigminių dominikonų ir jėzuitų tradicijų kelių. Pranešime grindžiama tezė, kad šventojo įvaizdžio praplėtimas, daugialypumas kartu atskleidžia LDK Baroko kultūros policentriškumą.

VĖLYVOJO SOVIETMEČIO LIETUVOS FILOSOFIJA HOLIZMO KONTEKSTE

Pranešimo tikslas – atskleisti vėlyvojo sovietmečio Lietuvos filosofijos holizmo apraiškas santykyje su valdžios diegiamu materialistiniu monizmu, o taip pat su dualizmu, krikščioniškuoju (gamtinio ir antgamtinio pasaulio) ar labiau sekuliarium (materijos ir dvasios, proto ir kūno, objekto ir subjekto). Svarbiausias šaltinis šiam pranešimui yra žurnalas „Problemos“. Daroma prielaida, kad holizmas išvelgtinas pasirenkamosiose tyrimų temose, išryškėja kritikuojamuose dalykuose.

Vėlyvojo sovietmečio filosofijos apžvalga pradedama nuo marksistinės ontologijos, gamtamokslinio pasaulėvaizdžio ir katalikybės doktrinos tyrimų, kaip labiausiai įtakojamų oficialiosios ideologijos. Materializmo ontologinis ribotumas išryškėja jau marksizmo tyrimuose, materijos sąvokai virtus visos realybės sinonimu. Oficialusis gamtamokslinis pasaulėvaizdis kvantinės fizikos kontekste prarado fiziškai apčiuopiamus bruožus. Katalikybės tyrinėtojai, traktuodami ją kaip dualistinę religiją, vis dėlto atskleidė katalikiškojo pasaulėvaizdžio holistiškumą.

Holizmui artimiausi buvo sąmonės, intuityvizmo, iracionalizmo aspektų bei fenomenologijos tyrimų srityje dirbusių filosofų darbai. Dėmesys žmogaus būties problematikai pasireiškė egzistencializmo, personalizmo, susvetimėjimo problematikos, antropologiniais tyrimais, taip atsiribojant nuo marksistinio būties suobjektinimo. Stiprėjo dėmesys dorovės, humanizmo, kultūros filosofijos, hermeneutikos, nemarksistinės ontologijos bei kitoms su subjektyviaja būties raiška susijusioms problemoms.

Analitinės (lingvistinės) filosofijos bei struktūralizmo tyrimai buvo mažiausiai palankūs sąmonės reiškinių tyrimams. Transhumanizmo atveju nuo materialistinio redukcionizmo pereita prie vitalizmo ir kryptingos, sąmonės valdomos evoliucijos teigimo. Taip pasaulėžiūrinis ratas sugrįžo į savo išeities tašką, materializmui virtus tikslingumą recipuojančia nuostata.

AUTORITETO FILOSOFIJOS, LOGIKOS IR MATEMATIKOS TAIKYMAS ORGANIZACIJŲ TEORIOJE. V. A. GRAIČIŪNAS IR J. M. BOCHEŃSKIS

Vytautą Andrių Graičiūną į vadybos ir organizacijų teorijos disciplinų aukščiausiąją lygą pamėtėjo vienintelė publikacija: 1933 m. Ženevoje išleisti 5 puslapių „Vidiniai organizacijos ryšiai“. Nuo tada „Graičiūno formulė“ ir „valdymo apimties“ samprata diskutuojamos iki šių dienų. Lietuviškas „vadybos“ terminas taip pat pasiūlytas Graičiūno. Sutariama, kad Graičiūnas - iškiliausias lietuvių kilmės vadybos teoretikas, tegu gimęs, augęs ir lavinęs bei epochinį savo straipsnį paskelbęs svetur.

Sprogstamą jo straipsnio poveikį kai kurie tyrėjai lygina su Edmundu Lee Gettier ar Kurtu Gödeliu: retas kelių puslapių tekstas paskatino tokio masto teorinius debatus.

Graičiūno nagrinėta tema – organizaciją funduojantys ryšiai, santykiai formaliąja prasme ir šių dinamika, kintant veikiančiųjų skaičiui. Pasiūlytas formalizuotas įrodymas ir schemos, kokio masto organizacijos vidinių santykių kiekį sukuria vienas papildomas organizacijos narys.

Apie santykius tarp autoritetingo asmens, jo subjekto (tarp vadovo ir pavaldinio) kalba ir autoriteto logikos pranokėjas Józefas Maria Bocheńskis, pasiūlęs „autoriteto“ sąvokos analizei telktis loginį bei kalbos filosofijos instrumentus. Identifikuoti du autoriteto tipai; vienas šių - deontinis, atitiktų Graičiūno „vadovo“ sampratą. Pastarojo tipo autoritetą galima deleguoti.

Nesama liudijimų apie Graičiūno filosofines pozicijas - ne jos šio pranešimo ašis. Tuo tarpu Bocheńskis - pripažintas neotomizmo, Lvivo - Varšuvos mokyklos ir sovietologijos autoritetas. Pastarąsias aptarsim kitomis progomis; šiame pranešime apžvelgsime Graičiūno matematinės kombinatorikos ir Bocheńskio loginės analizės sampynas, jų sugretinimo teikiamas galimybes tiriant organizacijos hierarchinių struktūrų konstravimą, loginės-filosofinės ir vadybinės-matematinės prieigų organizacijų analizei galimybes.

THOMAS KASULIS: TOMAS AKVINIETIS IR DZENBUDIZMAS

Tomo Akviniečio tiesos teorijos analizė suvaidina reikšmingą vaidmenį pradiniam lietuvių kilmės amerikiečių filosofo Thomo Patricko Kasulio lyginamųjų epistemologijos studijų etape. Traktuodamas aristotelizmą kaip pagrindinę Vakarų gnoseologijos tradiciją ir jos žymiausius atstovus Aristotelį ir Tomą Akvinietį lygindamas su Rytų Azijos (Kinijos ir Japonijos) budizmo atstovais Kasulis įrodinėja korespondentinės tiesos sampratą, pagal kurią tiesa yra minties atitikimas daiktui (tikrovei), universalumą. Jo teigimu, tiesos supratimas Rytų Azijoje ir Vakaruose skiriasi tik savo šalutinėmis, o ne pagrindinėmis prielaidomis. Pastarosios, tyrinėtojo įsitikinimu, susijusios ne tiek su tiesos apibrėžimu, kiek su praktinio tiesos įgijimo būdo nustatymu. Vakarų filosofams tiesa pasiekama pasitelkus *aiškinamąją interpretaciją* (explanatory interpretation), o Rytų Azijos mąstytojams – *aprašomąją interpretaciją* (descriptive interpretation). Vakaruose žinojimui keliami ne tik episteminiai, bet ir moraliniai tikslai. Tiesą siekiama įtvirtinti kaip tarpasmeninių santykių idealą. O dzenbudizme reikalaujama atsisakyti bet kokių išorinių vertybinių standartų ir elgtis spontaniškai. Galiausiai abi civilizacijos skiriasi ir savo požiūriais į žmogaus ir pasaulio santykius. Vakarietiška tiesos samprata suponuoja įtampą tarp žmogaus ir pasaulio, kuri turi būti įveikta abiems susiderinant tarpusavyje. O rytietiškas tiesos supratimas paremtas prielaida, kad tarp žmogaus ir pasaulio egzistuoja esminė vienybė, harmonija. Žmogus traktuojamas kaip neatskiriama gamtos dalis ir tariama, kad visa jo veikla yra tiesiog pačios gamtos išraiška.

Kasuliška Tomo Akviniečio tiesos teorijos analizė yra ne be trūkumų. Pirma, tinkamai neįvertinama tai, kad Akviniečio tiesos teorijoje kalbama apie du intelektus – dieviškąjį ir žmogiškąjį – ir kad dėl to joje tiesa traktuojama dvejopai. Viena vertus, tiesa yra daikto atitikimas dieviškesniam intelektui ir, antra vertus, ji yra žmogiškojo intelekto atitikimas daiktui. Antra, pernelyg susiaurinamas Tomo Akviniečio požiūris į netiesos kilmę. Teigiama, jog didysis Viduramžių scholastas, kaip ir jo pirmtakas Aristotelis, klaidos galimybę kildina tik iš vaizduotės šėlsmo. Tačiau tam tikrais atvejais intelektą, pagal Tomą Akvinietį, gali suklaidinti ne tik vaizduotės kuriami vaizdiniai, bet ir jutimo organų teikiami pojūčiai. Taip pat intelektas gali klysti skirstydamas ir siedamas daiktus: vieno daikto apibrėžimą priskirdamas kitam daiktui arba vieną su kita siedamas tas apibrėžimo dalis, kurios negali būti susietos.

Vėlesniajame lyginamųjų epistemologijos studijų etape Kasulio požiūris į korespondentinės tiesos sampratos statusą Rytų Azijos ir Vakarų kultūrose pasikeičia. Pradedama galvoti, kad ši samprata pirmiausia būdinga Vakarų kultūrai ir epistemologijai. O Rytų Azijos kultūroje korespondentinė tiesa užima antraeilę vietą ir yra menkai teoriškai reflektuota.

Pasikeitus požiūriui į korespondentinės tiesos sampratos statusą Rytų Azijoje ir Vakaruose, pasikeičia ir Kasulio pozicija dėl Tomo Akviniečio ir dzenbudistų bendrystės. Dabar jie suprantami kaip priklausantys radikalčiai skirtingoms epistemologinėms stovykloms.

PROFESORIAUS JEANO-EMMANUELIO GILIBERT'Ų FILOSOFINĖS IR RELIGINĖS KONCEPCIJOS

Prancūzų profesorius Jeanas-Emmanuelis Gilibert'as (1741–1814), gydytojas ir botanikas iš Liono, 1775 m. atvyko į Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje esantį Gardiną įkurti pirmąją kunigaikštystės medicinos mokyklą. 1781 m., kai mokykla buvo uždaryta dėl finansinių priežasčių, Edukacinės Komisijos prašymu profesorius išvyko į Vilnių, kur vadovavo Vilniaus universitete specialiai jam įsteigtai pirmajai gamtos mokslų katedrai. 1783 m. grįžęs į Prancūziją, mokslininkas nepamiršo Lietuvos ir paskelbė įvairių tekstų apie jos gyventojus, klimatą, geologiją, miškus ir gyvūniją.

Siekiant geriau suprasti jo motyvus, susidomėjimą gamtos mokslais (ypač botanika), jo požiūrį į medicinos praktiką ir gydytojo vaidmens visuomenėje sampratą, tikslinga išsamiau nagrinėti jo filosofines ir religines pažiūras. Norint jas pažinti, atsakymų elementus galima atrasti jo paskelbtuose moksliniuose darbuose, ypač *Medicininėje anarchijoje* išleistoje 1772 m. (kuriame jis pasmerkia savo laikų medicinos piktnaudžiavimus ir pasidalina savo vizija apie tai, kaip turėtų būti mokoma medicinos) ir *Disertacijoje apie gyventojų skaičiaus sumažėjimą dėl samdomų žindyvių ydų, išankstinių nuostatų bei klaidų*, publikuotoje 1770 m. (apie pavojus, kuriuos auklės kelia mažiems vaikams).

Tikimės, kad toks tyrimas leis geriau suprasti Gilibert'ų atvykimo į Lietuvą priežastis, jo čia atliktą darbą ir žmogaus sampratą, kuri ją pagrindė. Bus nagrinėjama: I. Tikrojo žmogaus paieška; II. Gamta, dieviškumo atskleidėja; III. Mokslinis skepticizmas ir Dievas kaip mechanikas.

NEOTOMISTINĖS TIESOS PAIEŠKOS ARKIVYSKUPO MEČISLOVO REINIO STRAIPSNIUOSE

Arkivyskupas Mečislovas Reinys – viena iškiliausių tarpukario Lietuvos asmenybių. Tai – uolus ganytojas, profesorius, Užsienio reikalų ministras, kankinys. Plačiašakėje darbuotėje pagrindinį dėmesį skyrė asmenybės ugdymui. Studijavo Petrapilio dvasinėje akademijoje, vėliau studijas tęsė Liuvono universitete, žavėjosi kardinolo Désiré'o Josepho Mercier darbais, stengėsi Vakaruose įgytas žinias pritaikyti Lietuvai, stovėjusiai ne tik politinėje, tačiau ir tapatybės kryžkelėje. Pasak arkivyskupo, žmogaus tapimas asmenybe – sudėtingas procesas, kuriame svarbi proto ir metafizikos dermė, o jo pagrindą sudaro religingumas ir krikščioniškoji moralė. Tai – šventojo Tomo Akviniečio idėjų atspindys, be kita ko, atitinkantis ir Bažnyčios mokymą. Pranešime aptariamos arkivyskupo Reinio idėjos asmenybės ugdymo, kaip kelionės į Tiesą, procese. Nagrinėjami tiek mokslinėje literatūroje, tiek publicistikoje publikuoti straipsniai, atitinkantys pasirinktą tematiką. Pranešime akcentuojamas minčių originalumas ir naujumas bei įtaka šiandienai.

TIKĖJIMO IR ŽINOJIMO DERMĖS PAIEŠKOS XIX–XX AMŽIŲ SANDŪROS LIETUVOS KATALIKIŠKOJE FILOSOFIJOJE

Pranešime bus aptariama žinojimo ir tikėjimo santykio analizė XIX ir XX a. sandūros Lietuvos katalikiškoje filosofijoje, kuri buvo kuriama neotomizmo rėmuose. Be to, kad Tomo Akviniečio mokymas popiežiaus Leono XIII buvo pripažintas tinkamiausiu pagrindžiant Katalikų bažnyčios tiesas, tomizmo idėjos lietuvių dvasininkams buvo patrauklios ir dėl jų pritaikomumo vietiniam kultūriniam bei socialiniam kontekstui. Kai kurie to laikmečio intelektualai (pvz., Pranas Dovydaitis, Mečislovas Reinys), aiškindami tikėjimo ir žinojimo santykį, laikėsi tomistinės krypties, reflektuodami apie harmoniją tarp šių sričių, taip užtikrinant paties žmogaus integralumą ir įprasminant jo egzistenciją. Oponuojama tiek lietuviškoje katalikiškoje periodikoje pasirodantiems, tiek modernistų (iracionalistų) teiginiams, kad tikėjime protas yra antraeilis. Kitiems autoriams (pvz., Adomas Jakštas) proto ir tikėjimo dermės radimas atrodė aktualus ne tik individualiu, bet ir socialiniu – tautiniu – lygmeniu: minimu laikotarpiu lietuviška periodika pasižymėjo didele įvairove, labai populiariojo pozityvistinės, socialistinės idėjos, todėl buvo ieškoma idėjų, galinčių vienyti tautą. Jakštas tomistines idėjas papildė Vladimiro Solovjovo bei Józefo Maria'os Hoene'ės-Wrońskio pažiūromis, kurios, jo įsitikinimu, taip pat padedančios siekiant skirtingų gamtinės ir antgamtinės tikrovės pažinimo sričių, kuriose dominuoja protas arba tikėjimas, – mokslo, filosofijos ir religijos – sintezės, kuri turėtų tautai atskleisti jos misiją.

TOMAS AKVINIETIS APIE NERIMO ĮVEIKĄ

Kai 1947 metais, po nemenką kultūrinį rezonansą sukėlusios anglų-amerikiečių poeto Wystano Hugh'o Audeno poemos „The Age of Anxiety“ publikavimo, terminas „nerimo amžius“ įžengė į viešąjį Vakarų pasaulio forumą, jo autorius veikiausiai nenumanė, kad tai, kas paskatino taip diagnozuoti savąją gyvenimišką tikrovę, tebuvo pradžia. Jau po penkerių metų knygoje „Drąsa būti“ teiginį, kad mūsų laikmetis yra nerimo amžius, Paulas Tillichas vadina „nuvalkiota tiesa“. Antroje XX a. pusėje nerimas tapo nuolatiniu psichologinių studijų objektu. O XXI a. trečiajame dešimtmetyje dėl COVID-19 viruso, vėliau dėl karo grėsmės bei politinių ir ekonominių pokyčių Vakarų visuomenėje baimės ir neapibrėžtumo jausmas reikšmingai išaugo kaip grupinis reiškiny. Nerimo būseną tapo kasdieniniu psichinio žmogaus gyvenimo fonu nuolat laukiant galutinės tragiškos baigties ir vienu labiausiai psichologų tyrinėjamu fenomenu.

Šiame kontekste galėtų būti svarbi gerokai primiršta krikščioniškosios antropologijos prieiga, kuri, būdama sisteminė, ne tik paaiškina ontologinį nerimo jausmo pagrindą, bet ir nurodo būdus efektyviai su juo tvarkytis. Vienas žymiausių šios prieigos atstovų – Tomas Akvinietis – nerimą laiko ontologinės žmogaus prigimties sąrangos pasekme. Jo požiūriu, šią sąrangą atitinkantis būdas išgyventi nerimo būklėje ir netgi jį įveikti yra vilties dorybė. Ji esmingai susijusi su vadinamąja Viešpaties baime, kuri skiriasi nuo *timor servilis*, vergiškos – bausmės – baimės, ir su tikrąja meile Dievui (*amor amicitiae*). Tomas Akvinietis analizuoja tikėjimo, vilties ir meilės dorybių augimo dinamiką ir sykiu su ja susijusį vergiškos baimės transformacijos į sūnišką Viešpaties baimę procesą.

Nors vilties dorybė yra Dievo malonės dovana, vis dėlto žmogus gali paruošti jai savo prigimtį. Tai vyksta tuomet, kai jis transformuoja prigimtinę viltį praktikuodamas dvi prigimtines dorybes – didžiadvasiškumą (*magnanimitas*) ir nuolankumą (*humilitas*). Šis prigimtinis pasirengimas yra tarsi *materia* antgamtei vilties dorybei, kurią čia derėtų laikyti *forma*.

NIETZSCHE'ĖS IDĖJOS ANTANO MACEINOS PUBLIKACIJOSE

Antanas Maceina Friedricho Nietzsche'ės idėjas apmąstė pačioje savo filosofinės kūrybos pradžioje. 1931 m. straipsnyje jis teigė, kad Nietzsche'ė pateikė išbaigtą moderniosios pasaulėžiūros pasekmių apmąstymą ir aiškino, kad nyčiškosios pažiūros yra logiška naujųjų laikų mąstymo tąsa, tad „moderniškai galvojęs žmogus būtinai turi būti nyčininkas, jei nori būti logiškas“. 1932 m. diplominiame darbe Maceina pirmą kartą kritiškai įvertino vokiečių filosofo antžmogio idėją, o 1934–1936 m. disertacijoje ir straipsniuose įrodinėjo, kad Nietzsche'ės mintys įtakojo XX a. pradžios pedagogikos koncepcijas, siūlančias vitalizmą paversti masių auklėjimo principu, bet nepastebėjo, jog Nietzsche'ė „gyvenimą“ aiškino kaip ir kūnišką, ir dvasinį aspektus apimančią būties pradą.

Nyčiškosios mintys Maceinai išliko reikšmingu polemikos akstinu ir per visą jo vėlesnę kūrybą. Kita vertus, atidžiau perskaičius, išryškėja, jog mūsų autoriui rūpėjo tik keletas vokiečių filosofo idėjų, prie kurių jis vis sugrįždavo įvairios tematikos darbuose. Jis pratęsė Nietzsche'ės nurodytą kultūros trūkumų vertinimą ir kartojo Zaratustros pastabas dėl šiuolaikiniam žmogui būdingo pasimetimo tarp iš ankstesnių kultūrų pasiskolintų fragmentų, nesugebėjimo juos suprasti, sekimo nesuderinamais papročiais ir tikėjimais. Daugiausiai dėmesio mūsų filosofas skyrė daugeliui lietuvių autorių rūpėjusiai „Linksmajame moksle“ pateiktai bepročio, aikštėje skelbiančiojo Dievo mirtį, alegorijai ir ypač haidegeriškai jos interpretacijai. Nietzsche'ės receptijos išeivijoje temai įdomiausias yra Maceinos ir Andriaus Baltinio požiūrių į Dievą kaip aukščiausiąją vertybę išsiskyrimas. 1975 m. straipsnyje Maceina ginčijo Baltinio nuostatą, jog ne tikėjimas, kad žmogus pajėgia vertinti Dievą, o tikėjimas, jog pats žmogus esąs būties centras, yra Dievo žudymas.

M. SMIGLECKIO IR J. ORTIZO NUOSAUKUSIS REALIZMAS – TARP TOMIZMO IR OKAMIZMO

Universalijų problema, perimta iš antikinės bei patristinės filosofijos, buvo viena esminių scholastinės logikos ir metafizikos problemų. Klasikinėje scholastikoje (XI–XV a.) susiformavo keturi universalijų teorijos variantai. Tai kraštutinis ir nuosaikysis realizmas, priskyrę universalijoms realaus esinio (*ens reale*) statusą, ir kraštutinis nominalizmas bei konceptualizmas, kurie universaliją telaikė žmogaus intelekto kūriniumi (*ens rationis*). Kraštutinis realizmas tvirtino, jog universalijos egzistuoja nepriklausomai nuo atskirųjų (*ante res*), o nuosaikysis realizmas teigė, jog bendrybės egzistuojančios ir individualiuose daiktuose (*in rebus*) kaip jų esmės. Tuo tarpu konceptualizmas universaliją laikė bendrąja atskirųjų sąvoka, o kraštutinis nominalizmas – bendruoju vardu, neturiniu jokio atitikmens tikrovėje.

Ginčai dėl universalijų įnirtingai vyko ir antrojoje, arba, moderniojoje, scholastikoje, gyvavusioje XVI–XVIII a. Čia buvo iš esmės atsisakyta kraštutinio nominalizmo bei realizmo formų. Kita vertus, greta nuosaikaus realizmo ir konceptualizmo čia iškilė ir populiarumą įgijo dar viena universalijų teorijos versija. Tai savitas tarpinis variantas tarp aristotelinio – tomistinio nuosaikaus realizmo ir okamistinio konceptualizmo. Ši eklektinė pozicija tvirtino, jog universalijos egzistuoja daiktuose kaip jų bendrosios esmės, tiek kiek mąstymas jas abstrahuoja nuo daiktams būdingo individualumo ir šitaip atskirtas suvokia. Vienas garsiausių minėtos versijos atstovų buvo iškilus antrosios scholastikos teoretikas Franciskas Suaresas. Šia pozicija sekė ir vieni žymiausių moderniosios scholastikos Lietuvoje XVI a. atstovų – Martynas Smigleckis (lot. Martinus Smiglecius, lenk. Marcin Śmiglecki) ir Jokūbas Ortizas (isp. Diego Ortiz, lot. Iacob Ortizius). Šiame pranešime kaip tik ir pristatomi esminiai minėtos pozicijos aspektai.

MENO KŪRINIO VERTINGUMO SAMPRATOS XX A. PIRMOS PUSĖS LIETUVOS NEOTOMISTINĖJE ESTETIKOJE.

Pranešime aptariamos XX a. pirmos pusės Lietuvos neotomistinėje estetikoje gyvavusios meno vertingumo sampratos. Neotomizmu kaip oficialia katalikiškosios filosofijos Lietuvoje doktrina buvo grindžiamos Adomo Jakšto-Dambrausko, Stasio Šalkausio, Jono Griniaus pažiūros, grožį gamtoje ir mene siejančios su objekto savybėmis.

Sugretinamos Jakšto-Dambrausko, tomistinę sąvoką „claritas“ traktavusio kaip suprantamumą bei sutelkusio dėmesį į matematiškai apskaičiuojamą tvarką, ir Šalkausio, kuris grožį aptarinėjo pasitelkęs „pirmavaizdžio“ sąvoką, pažiūros. Išryškinama, kaip tomistinį tiesos gėrio ir grožio vienovės postulatą iš filosofinės grožio pagrindų nagrinėjimo plotmės perkėlus į menotyrinę plotmę, būdavo palaikomas moralistinis meno vertingumo kriterijus ir priešinamasi modernizmo patirčių įsisavinimui.

Ketvirtame dešimtmetyje, plintant katalikybės atsinaujinimo idėjoms, lietuvių katalikiškosios kultūros veikėjų jaunajai kartai priklausęs Grinius bandė objektyvistinę meno teoriją derinti su estetinio suvokimo problematika ir pasisakė už itin nuosaikų meno modernėjimą.

Apibendrinant į neotomistinės estetikos vaidmenį žvelgiama iš kelių regos taškų. Viena, dėmesio pamatinėms estetikos kategorijoms, jų įtraukimo į kultūros diskursą ir teorinių polemikų jame požiūriu. Antra, lietuvių meno autonomizavimuisi bei modernizmo patirčių įsisavinimui trukdančių meno vertinimo kriterijų, kuriais vadovavosi katalikiškosios estetikos atstovai, požiūriu.

CICERONO RETORIKOS TEORIJA KAIP VALSTYBĖS GELBĖJIMO PROJEKTAS LIETUVOJE XVIII A.

Apšvietos epocha buvo ne tik kantiškasis „žmogaus išsivadavimas iš mažvaikystės“, bet ir įvairiausių sociopolitinių, ekonominių, paramokslinių, sociokultūrinių utopijų, projektų, tiesiog – „projektomanijos“ periodas. Abiejų Tautų Respublikoje pastarąjį fenomeną suklestėti skatino papildoma žinoma priežastis – valstybės nuosmūkis bei pastangos jį reflektuoti ir įveikti. Daugelis šių projektų turėjo filosofines implikacijas ar net tiesioginį filosofinį pagrindą, todėl yra teisėtas filosofijos istorijos disciplinos objektas, tiesa, retokai ar tik menku mastu patenkantis į šios srities tyrinėtojų akiplėtį.

Pranešimas skirtas Vilniuje sukurtam ir 1763 m. jame paskelbtam valstybės gaivinimo projektui aptarti. Būtent, vilniečio jėzuito Juzefo Boreikos (lenk. *Józef Boreiko*, 1729–1765) manifestui, kuris funkcionavo kaip priedas prie Cicerono iškalbos vadovėlio vertimo į lenkų kalbą, tačiau, teikdamas strategines-egzistencines visuomenės ir valstybės tobulinimo gaires, gerokai pranoko filologinio-retorinio komentaro rėmus. Retorikos rangą autorius sugretino su filosofijos reikšme, o visuotinį geros, taisyklingos (nebarokinės, klasicistinės) iškalbos dėstymą ir nepaliaujamą retorinį lavinimą prilygino visų esminių laisvos tautinės valstybės grandžių stiprinimui.

Ginama tezė, kad Boreikos manifestas atstovavo esminiams brandžios Apšvietos intelektualiniams principams (episteminiam empirizmui, deizmui, antitradicionalistiniam racionalizmui, šviečiamajam klasicizmui estetikos srityje *etc.*) ir laikytinas pirmuoju naujosios epochos teoriniu tekstu Lietuvoje. Jis gretintinas su kitais reformatoriškais projektais, įtakingais Lenkijos–Lietuvos Respublikoje. Pastarieji skirti tytini į fiziokratinčius ir rusoistinius, monarchistinius ir respublikoniškus. Boreikos pažiūros, gana nuosekliai perteikdamos esminius Cicerono filosofijos postulatus, atstovauja tarpinei pozicijai, renesansinėje tradicijoje besišaknijusiems humanitariniams idealams, kryptamos į rusoizmo ir demokratinio respublikonizmo pusę. Boreikos manifesto, iki šiol pelniusio tik minimalų tyrinėtojų dėmesį, analizė suteikia progą naujoms įžvalgoms į intelektualinės – filosofinės kultūros apibrėžtis ir dinamiką Lietuvoje XVIII a. antrojoje pusėje. Gintina pažiūra, kad kryptingas, programinis renesansinio humanizmo (bei ciceronianizmo ir stoicizmo) gaivinimas

ir klasicistinis reinterpretavimas sudarė svarbų (jei ne esmingą) krikščioniškosios Apšvietos raidos komponentą. Jis įgalino formuoti šalies kultūros tradicijos tęstinumo ir jos pajėgumo, galimo vertybinio-socialinio-politinio atgimimo vaizdinį, iš esmės utopinį, vis dėlto turėjusį mobilizuojančią galią elito kūrybinei vaizduotei politinių pervartų ir katastrofų laikais.

TOMAS AKVINIETIS TARP TEOLOGIJOS IR FILOSOFIJOS: DRAŽI PRIEIGA PRIE APREIKŠTOSIOS TIESOS TYRINĖJIMO

Kaip teologei, kyla klausimas, kodėl po nepriklausomybės atkūrimo Tomo Akviniečio tyrinėjimai Lietuvoje atgijo pirmiausia filosofų aplinkoje, o katalikų teologų ratuose šis autorius vis dar dažniau tik pagarbiai paminimas, nei iš tiesų skaitomas ir tyrinėjamas. Ši situacija atrodo paradoksali, nes Tomo Akviniečio fundamentaliausias veikalas *Summa Theologiae* nuo pat jo pasirodymo iki XX a. vidurio buvo plačiai naudojamas kaip teologijos dėstymo etalonas. *Summa Theologiae* suteikė struktūrą tikėjimo tiesų Katalikų Bažnyčioje nagrinėjimui, darė reikšmingą įtaką visuotinių ir vietinių katekizmų rengimui, o Tomo sisteminta bei išgryninta teologinė terminija iki šiol sudaro teologinio kalbėjimo pamatą. Ilgą laiką Katalikų Bažnyčios doktrina tiesiogiai ir netiesiogiai rėmėsi Tomo suformuota teologinio mąstymo struktūra, kuria vienaip ar kitaip remiasi ir šiandien.

Šiuo pranešimu siekiama prisidėti prie Tomo Akviniečio kaip teologo minties sklaidos, parodyti, kaip jis pats suprato teologijos prigimtį, kuo ji skiriasi nuo filosofijos, ir kaip per daugiau nei septynis šimtmečius pasikeitusi terminija trukdo šiuolaikiniam skaitytojui tinkamai suvokti Tomo minties kontekstą. Pats Tomas savo tekstuose išskiria tris pažinimo kryptis: filosofiją, teologiją ir *sacra doctrina* (šventąjį mokymą). Pranešime bus pristatomos filosofijos, teologijos ir *sacra doctrina* sampratos, kaip jas apibrėžė pats Tomas Akvinietis, parodomas jų tarpusavio ryšys ir atskleidžiama, iš kur kyla Tomo pasitikėjimas filosofinę terminiją, tad ir specifinę mąstymo struktūrą, taikyti Apreikštųjų tiesų analizei.

Leidinyje spausdinama respublikinės mokslinės konferencijos „Lietuvos filosofijos trajektorijos 2025: Tomas Akvinietis ir Lietuva“, skirtos paminėti Pasaulinei filosofijos dienai ir Tomo Akviniečio 800 metų gimimo sukakčiai, programa ir pranešimų tezės. Pranešėjai nagrinėja Tomo Akviniečio ir jo pasekėjų kūrybą, o taip pat ir kitoms Lietuvos filosofijos srovėms priklausiusius autorius.

LIETUVOS FILOSOFIJOS TRAJEKTORIJOS 2025

Tomas Akvinietis ir Lietuva

Konferencijos programa ir pranešimų tezės